

Hükümet Sistemleri Perspektifinden Amerikan Tipi (Saf) Başkanlık Sisteminde Yargı Kuvveti

Serdar Gülener

Dr | Anayasa Mahkemesi Raportörü, serdargulener@gmail.com.
Bu makalede yer alan ifadeler sadece yazarının
Düşüncelerini yansıtmaktadır.

Demokrasi Platformu ♦ Yıl:9 – Sayı : 33 ♦ 2013/I, S.121-137

Giriş: Bir Anayasacılık Aracı Olarak Kuvvetler Ayrılığı İlkesi ve Hükümet Sistemleri ile İlişkisi

Sınırlı iktidar arayışları; iktidarın çeşitli araç ve kurumlar aracılığıyla denetlenmesi ve böylece siyasal iktidardan birey hak ve özgürlüklerine gelebilecek olası ihlallerin engellenmesi düşüncesinden beslenmektedir. Kuvvetler ayrılığı düşüncesi de bu kapsamda kullanılan araçların başlıcalarından biridir.

Kuvvetler ayrılığı, en basit tanımıyla, *devletin kurulmuş iktidarını meydana getiren yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin birbirinden ayrılığını* ifade etmektedir. Devlet egemenliğini kullanan bu kuvvetlerden birinin egemenlik alanını genişletmesinin kaçınılmaz sonucu, gücün tekelleşmesi ve bireyin hak ve özgürlük alanının daralmasıdır. Bu nedenle kuvvetlerin tek bir elde toplanmasının önüne geçilmesi ancak gücün dağıtılarak kontrol edilmesiyle mümkün olacaktır. *Fren ve denge sistemi (checks and balances)* adı verilen bu yöntem aracılığıyla egemenliği kullanan organlardan biri diğerlerinin önüne geçtiğinde denetlenir ve engellenir. Buradaki temel amaç bireyin özerk alanının egemen olan karşısında korunmasıdır. Hatta bu koruma ihtiyacı Erdoğan'ın da ifade ettiği üzere günümüzde birey karşısında devasa hale gelmiş siyasi yapıların güç temerküzünün engellenmesi açısından daha da

önem kazanmıştır.¹ Bu yönüyle bakıldığında kuvvetler ayrılığı bireyciliğin temellerinden biri halini almaktadır.²

Tablo 1. Kuvvetler Ayrılığının Unsurları³

Güç	Kurum	Görevli
Yasama Kuvveti	Yasama Organı	Temsilciler
Yürütme Kuvveti	Yürütme Organı	Yürütme Ofisi
Yargı Kuvveti	Mahkemeler	Yargıçlar

Kuvvetler ayrılığının, anayasacılık düşüncesi açısından temel bir araç olması aynı zamanda onun diğer anayasacılık araçları üzerindeki etkisinden kaynaklanır. Örneğin devletin hukuk kuralları ile bağlı olmasını ifade eden hukuk devleti düşüncesine geçişte her üç kuvvetin de hukuk kurallarına bağlı olarak hareket etmesini sağlayarak önemli bir aşamayı oluşturmuştur.⁴

Yine bir diğer anayasacılık aracı olan kanunların anayasaya uygunluğunu denetlemekle görevli bir anayasa yargısı sisteminin arkasında da kuvvetler ayrılığına dayalı bir işbölümünün izlerini görmek mümkündür. Bu şekilde yasama organı tarafından yapılan (hatta bazı sistemlerde yürütmenin çıkardığı birtakım düzenleyici işlemleri de denetleyebilmekte) kanunların bir yargı organı olan anayasa mahkemesi aracılığıyla denetlenebilmektedir. Dolayısıyla yasama ve yürütme kuvvetinin diğer bir devlet kuvveti olan yargı tarafından frenlenmesi ve kontrol edilmesi söz konusudur.

Federalizm de kuvvetler ayrılığının etkilediği bir diğer anayasacılık aracıdır. Federalizm diğer anayasacılık araçlarından farklı olarak aslında başlı başına bir kuvvetler ayrılığı biçimidir. Kuvvetler ayrılığı ile federalizm arasındaki bu sıkı ilişkiyi "bireyin hak ve özgürlüklerini devlete karşı ayakta tutan ikiz kuleler"⁵ şeklindeki tanımlamak mümkündür.

¹ Mustafa ERDOĞAN, *Anayasal Demokrasi*, 2. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1997, s. 26.

² Mustafa KUTLU, *Kuvvetler Ayrılığı Temelleri-Gelişimi Hukuk Devletinin Kökenleri*, Seçkin Yay. Ankara, 2001, s. 116.

³ N.W. Barber, "The Separation of Powers and British Constitution", *University of Oxford Legal Research Paper Series*, Paper No. 03/2012 January 2012, s. 2'den derlenmiştir.

⁴ A.g.e., s. 116.

⁵ L. Gordon CROVITZ, "How Separation Powers Protects Individual Liberties", *Rutgers Law Review*, 1988-1989, s. 785.

Federalizmde hem ulusal hem de yerel düzeyde egemenliğin dağıtımı ve paylaşımı söz konusudur. Başka bir ifadeyle "iktidar, merkezi ve bölgesel yönetimler arasında güvenli bir biçimde bölünmektedir."⁶

Dikey kuvvetler ayrılığı biçiminde nitelendirilen bu durumda ulusal düzeyde bir yasama organı, yürütme organı ve yargı organının yanı sıra, yerel düzeyde de (federe birimlerde) federal anayasaya uygun olmak kaydıyla yasa yapma, yasaları uygulama ve yargılama yetkisi tanınmaktadır. Böylece yerel olan ile ulusal olan arasında egemenliğin kullanımı konusunda bir paylaşım mümkün olmaktadır.

Sınırlı iktidar pratiğinin hayata geçirilmesinde böylesi önemli bir işlev meydana getiren kuvvetler ayrılığı oldukça eski bir geleneğin ürünü olarak günümüzdeki biçimini kazanmıştır. Antik dönemde karma yönetim düşüncesi olarak beliren, ardından Ortaçağ'da feodalite-monarşi ve Kilise arasında var olan gerilimden beslenen bu düşünce, modern dönem düşünürleri J. Locke ve Montesquieu'nun etkisiyle bugünkü anlamına kavuşmuştur.⁷

Tablo 2. Hükümet Sistemleri⁸

Demokratik Hükümet Sistemleri	Anti-demokratik Hükümet Sistemleri
<i>Kuvvetler Ayrılığı</i>	<i>Kuvvetler Birliği</i>
(Saf) Başkanlık Sistemi	Meclis Hükümeti
Yarı Başkanlık Sistemi	Monarşi
Parlamenter Sistem	Diktatörlük

Tablo 2'den de görüldüğü gibi üzere bugün hükümet sistemlerine ilişkin yapılan sınıflandırmalarda kuvvetler ayrılığı (ya da birliği) temel kriter alınmaktadır. Yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin birbirinden ayrıldığı hükümet sistemleri demokratik sistemler, bu kuvvetlerin birleştiği yani tek bir kuvvette toplandığı sistemler ise kuvvetler birliği sistemleri biçiminde adlandırılmaktadır. Demokratik bir yönetimin temel amaç olduğu bu sınıflandırmalarda sistemin demokratikliği kuvvetlerin birbirinden ne ölçüde ayrıldığı ile ölçülmektedir. Ancak şu da not edilmelidir ki, hükümet sisteminin türü ya da niteliği bir demokrasinin yerleşmesi ya da konsolidasyonu

⁶ Arendt LIJPHART, *Demokrasi Motifleri Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*, Çev. Güneş Ayas, Utku Umut Bulsun, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2006, s. 183.

⁷ Kuvvetler ayrılığı düşüncesinin anayasacılık ile olan ilişkisinin tarihselliği için bkz. M. J. VILE, *Constitutionalism and the Separation of Powers*, Second Edition, Liberty Fund, Indianapolis, 1998.

⁸ Kemal GÖZLER, *Anayasa Hukuku Genel Teorisi*, Cilt 1, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2011, s. 554.

için tek başına yeterli kabul edilmemelidir. Yazıcı'nın da işaret ettiği üzere, bir demokrasinin niteliği, o ülkenin anayasasının kuralları, siyasi parti sistemi ve seçim sistemi, sosyal, ekonomik ve kültürel yapısından bağımsız değerlendirilemez.⁹ Bununla birlikte kuvvetlerin hangi organlara, nasıl dağıtıldığı hükümet sisteminin ana omurgasını kurması ve ilkeleri-kuralları belirlemesi yönünden önemli kabul edilmelidir.

Bu çalışmada yukarıda çerçevesi çizilen kuvvetler ayrılığı sisteminin teorik arka planından hareketle Türk anayasal düzeni açısından önemli bir gündem maddesi olan başkanlık sisteminin yargı kuvveti ile olan ilişkisi yargı bağımsızlığı ve fren-denge sistemi ekseninde değerlendirilecek, bu değerlendirmede kanaatimizce başkanlık sisteminin dünya üzerindeki en özgün ve başarılı uygulaması olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tecrübesi merkez alınacaktır.

(Negatif) Yargı Bağımsızlığı ve Kuvvetler Ayrılığı

Kuvvetler ayrılığı teorisinin tarihsel süreç içindeki gelişimine bakıldığında yargı kuvvetinin yasama ve yürütme kuvvetlerinden farklı bir bağlam içinde değerlendirildiği söylenebilir. Yasama ve yürütme kuvvetlerinin politik bir veçheye sahip olması, bu farklılığı sağlayan ana etkenlerden biri olarak kabul edilmelidir. Bu durumun doğal bir sonucu ise yargının diğer iki kuvvet karşısındaki konumunun bağımsızlık ve tarafsızlık gibi iki hassas özellik üzerine oturmasıdır.

Yargı bağımsızlığı, yargı organlarının başta yasama ve yürütme organları olmak üzere diğer organ, kurum ya da kişilerin kontrolünde olmamasını ifade eden bir kavramdır.¹⁰ Yukarıda bahsi geçen ayrıcalık esas alınarak yapılan bu tanım, yargının bağımsızlığının diğer devlet organlarının "ne yapmaması" gerektiği üzerinden açıklamaktadır. Başka bir deyişle bağımsızlığın kime (ya da neye) karşı olduğu sorusuna yasama ve yürütme organının negatif yükümlülükleri esas alınarak verilen cevap aynı zamanda yargıya korunaklı bir alan inşa edilmesine işaret etmektedir.¹¹

⁹ Serap YAZICI, *Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri Türkiye İçin Bir Değerlendirme*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 3.

¹⁰ Bkz. Dawid S. LAW, "Judicial Independence", *International Encyclopedia of Political Science*, Vol. 5, Ed. Bertrand Badie, Dirk Berg Schlosser and Leonardo Morlino, Sage Publication, 2011, s. 1369.

¹¹ Yargı bağımsızlığının bir diğer boyutunu meydana getiren pozitif yargı bağımsızlığı, yasama ve yürütme organlarının üstlendikleri negatif yükümlülüklerin aksine, yargının kendisinin yani yargıların tarafsız bir biçimde karar verebilmelerini ifade etmektedir. Tarafsızlığın sağlanması için gerekli olan mekanizmaların tümü pozitif yargı bağımsızlığı içinde değerlendirilmektedir. Bu çalışmanın kapsamı gereği yalnızca negatif yargı bağımsızlığı ele alınacaktır. Bu kavramsallaştırma-

Yargı organları üç boyutlu bir uyuşmazlık düzlemi içinde yer alan çözüm mercileri olarak; birey-birey, kamu otoritesi-kamu otoritesi ve birey-kamu otoritesi arasında ortaya çıkan uyuşmazlıkları sonuca bağlamakla yükümlüdür.¹² Dolayısıyla uyuşmazlıkların tarafları olan bireylerden veya kamu otoritelerinden yargının sağlıklı bir biçimde işleyişine dönük tehditler söz konusu olabilir. Bu tehditler içinde en ciddi olanlar özellikle kamu otoritelerinden gelenlerdir.

Yargının bağımsızlığına diğer devlet kuvvetlerinden gelebilecek ihlallerdeki niteliği, bu kuvvetlerin yargı ile olan ilişkilerinin nasıl dizayn edildiği ile yakından ilgili gözükmektedir. Bu noktada ise anayasal düzenin işleyişini belirleyen hükümet sisteminin tipi önem kazanmaktadır.

Kuşkusuz ki bağımsız bir yargıdan bahsedebilmesi yargının diğer devlet kuvvetleri ile etkileşimini asgari düzeye indiren bir sistemi zorunlu kılmaktadır. Yani yasama ve yürütmeden yargı organlarına dönük olası etki(ler)in mümkün olduğunca az bir düzeyde gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu noktadan hareket edildiğinde hükümet sistemleri içinde devlet kuvvetlerinin sert ayrılığını sağlayan başkanlık sisteminin yargı kuvveti açısından en üst düzeyde bağımsızlık sağlayacağı kabulünden hareket edilebilir. Ancak bu kabule sahip çıkmak gerek parlamenter gerekse yarı-başkanlık sistemlerinin yargı bağımsızlığına imkan tanımadığını iddia etmek anlamına gelmediği şerhi baştan düşülmelidir. Burada ifade edilen argüman; başkanlık sisteminin her üç kuvvete çizdiği sınırların netliği ile ilgilidir. Parlamenter sistemin kuvvetler arasında sağladığı etkileşimin yoğunluğu, yarı-başkanlık sisteminin ise hem başkanlık sisteminden ve hem de parlamenter sistemden bazı özellikleri taşıyor olması, en azından Amerikan tipi başkanlık sisteminden yola çıkıldığında yargının bağımsızlık derecesinin diğer hükümet sistemlerinden daha üst düzeyde bir görünüm sergilediği düşüncesini doğurabilir. Bu da başkanlık sistemi içinde yargının diğer kuvvetlerle ilişkisinin ortaya konulmasını zorunlu kılmaktadır.

ya ilişkin olarak bkz. Serdar GÜLENER, "Yargı Bağımsızlığını Güçlendirici Bir Mekanizma Olarak Yargısal Hesap Verebilirlik", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XV, Y. 2011, s. 215-252. Farklı bir sınıflandırmaya göre yargı bağımsızlığını *bireysel* ve *kurumsal* olarak ele almak da mümkün gözükmektedir. Yargıçların hukuka göre karar vermeleri ve yasalarla verilen diğer görevleri yapmaları bireysel (yargı) bağımsızlığı, bir bütün olarak yargı örgütünün idari ve bürokratik bir mekanizma olarak bağımsız bütçeye, binaya ve personele sahip olması ise kurumsal (yargı) bağımsızlığı ifade etmektedir. Bu sınıflandırmanın detayları için bkz. Shimon SHETREET, "The Challenge of Judicial Independence in the Twenty-First Century", *Asia Pacific Law Review*, Vol. 8, No. 2, 2000, s. 153-161.

¹² LAW, a.g.e., s. 1370.

(Saf) Başkanlık Sisteminin Karakteristikleri

Bugün başkanlık sisteminin saf halini uygulayan ABD, aynı zamanda bu sistemin ilk ve en başarılı uygulaması (başka bir ifadeyle prototipi¹³) olarak kabul edilmektedir. Bu sisteme benzer yapılar başta Latin Amerika olmak üzere birçok ülkede uygulanmakla birlikte, hemen hemen hiç birinde ABD'deki başarıyı yakalayamamıştır. Kuşku yok ki ABD sistemine bu ayrıcalıklı özelliği kazandıran temel prensip kurduğu mükemmel fren-denge sistemi¹⁴ ve bu sistem içinde hukukçular ve mahkemeler özelinde yargının oynağı roldür. Bu role dikkat çeken Tocqueville'in de belirttiği gibi ABD'de mahkemeler, demokrasinin hukukla bütünleşmesini sağlayan ve demokrasinin çoğunluk egemenliğini denetleyen somut araçların en başında gelmektedir.¹⁵

Her ne kadar bu çalışmanın ana konusu başkanlık sisteminin temel özellikleri olmasa da, yargı kuvvetinin diğer kuvvetlerle olan ilişkisini tespit etmek noktasında bunları ortaya koymak yararlı olacaktır.

1787 Amerikan Anayasası'nın en özgün taraflarından birini meydana getiren *Başkanlık sistemi* terimi ilk kez Walter Bagehot tarafından İngiliz siyasi sistemini Amerikan sistemiyle mukayese etmek amacıyla kullanılmıştır.¹⁶ Bu kullanımın ardından terim anayasa hukuku literatürüne yerleşmiştir.

SBS'nin temel karakteristiği yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin sert bir biçimde birbirlerinden ayrılmasıdır. Her bir kuvvet kendi faaliyet alanı içinde bağımsız ve diğerine müdahale etmeyecek bir biçimde kurgulanmıştır. Özellikle yasama ve yürütme organlarının birbirinden bağımsız biçimde seçilmesi ve birbirlerini varlıklarına son verememesi, sistem içinde kuvvetlerin sınırlarını netleştirmektedir. Bir tarafta halkın oylarıyla seçilen yasama organı (Kongre), diğer tarafta yine halkın oylarıyla belirlenen yürütme (Başkan) yer almaktadır. Böylesi bir durum ilk bakışta akla, çifte (demokratik) meşruluk sorununu getirmektedir.¹⁷ Bu da diğer hükümet

¹³ Bu kullanım GÖZLER'e aittir. Bkz. Kemal GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, Cilt I, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2011, s. 554.

¹⁴ SARTORI, bu görüşün abartılı olduğunu ifade etmekte ve bütün gerçek anayasal sistemlerin fren ve denge sistemine sahip olması gerektiğini söylemektedir (Giovanni SARTORI, *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği*, Çev. Ergun Özbudun, Yetkin Yayınları, Ankara, 1997, s. 118).

¹⁵ Alexis de TOCQUEVILLE, *Amerika'da Demokrasi*, Çev. İhsan Sezal ve Fatoş Dilber, Yetkin Yayınları, Ankara, 1994, s. 109.

¹⁶ Mehmet TURHAN, *Hükümet Sistemleri ve 1982 Anayasası*, Dicle Üniversitesi Basımevi, Diyarbakır, 1989, s. 32.

¹⁷ Bu durum genellikle yasamaya hâkim olan çoğunluk ile başkanın siyasi kaynaklarının farklı olduğu durumlarda yaşanmaktadır. Ancak istisnai de olsa aynı siyasi eğilimin paylaşıldığı durumlarda

sistemlerinden, özellikle de parlamentarizmden, farklı olarak yansız olmayan bir devlet başkanını ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla partili ve siyasi olarak taraflı bir devlet başkanlığı makamı başkanlık sisteminin yumuşak karnı olmasına rağmen istikrarlı bir yapının ortaya çıkması açısından belirleyici bir kıstastır.¹⁸

Başkanlık sisteminin ikinci ayırt edici özelliği, hükümetin veya yürütme organının parlamentoda bağımsız bir biçimde göreve gelmesi ve görevinden ayrılmasıdır.¹⁹ Yürütme organı olan başkanın göreve başlamasında yasama organının herhangi bir etkisi bulunmadığı gibi, görevden ayrılışında da etkisi bulunmamaktadır. Benzer biçimde yasama organının göreve gelmesinde başkanın bir görev ve sorumluluğu söz konusu değildir. Ayrıca yasama organının varlığına da son verememektedir.

Başkanlık sistemine özgü bir diğer özellik, başkanın yürütme organını yönlendirebilme kapasitesinin varlığıdır. Yani yürütmenin tek otorite başkandır ve kabinesini yönlendirebilmektedir.²⁰

Bu özelliklerin hepsinin hizmet ettiği ana amaç, devleti yöneten organların birbirini frenleyerek denetleyebilmesidir. Çünkü hürriyetin korunabilmesi için bu şarttır. Bunun için her devlet kuvvetinin diğerinden bağımsız biri iradeye sahip olması, bir kuvveti işlevini yerine getirmesini sağlayan kamu görevlilerinin göreve gelmesine diğer kuvvetlerin mümkün olduğunca az karışmasının sağlanması gerekmektedir.²¹ Bu iki özellikten hareketle bundan sonraki kısımlarda Amerikan sistemi içindeki devlet kuvvetlerinin birbiriyle ilişkisi, yargı kuvveti merkeze alınarak anlatılacaktır.

Yargı-Yürütme İlişkileri

SBS'de yargının kuvvetler ayrılığı ekseninde yürütmeye yani başkanla ilişkilerini belirleyen temel özellikler, *yargısal denetim (judicial review)* ve *yargısal yorum (judicial interpretation)* olarak sayılabilir. Şekil 1'de de gösterildiği gibi

da uzlaşmanın sağlanamadığı görülmektedir (Serap YAZICI, Başkanlık Sistemleri: Türkiye İçin Bir Değerlendirme, Başkanlık Sistemi, Yayına Haz. Teoman Ergül, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2005, s. 133.

¹⁸ Başkanlık sisteminin olumlu ve olumsuz özellikleri için şu kaynaklara bakılabilir: Erdoğan TEZİÇ, *Anayasa Hukuku*, 5. Baskı, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 1998, s. 425-428; Mehmet Merdan HEKİMOĞLU, *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı Demokratik Hükümet Sistemleri ve Türkiye*, Detay Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 37-44; GÖZLER, a.g.e., s. 139-142; YAZICI, a.g.e., s.39-90.

¹⁹ SARTORI, a.g.e., s. 114.

²⁰ A.g.e., s. 115.

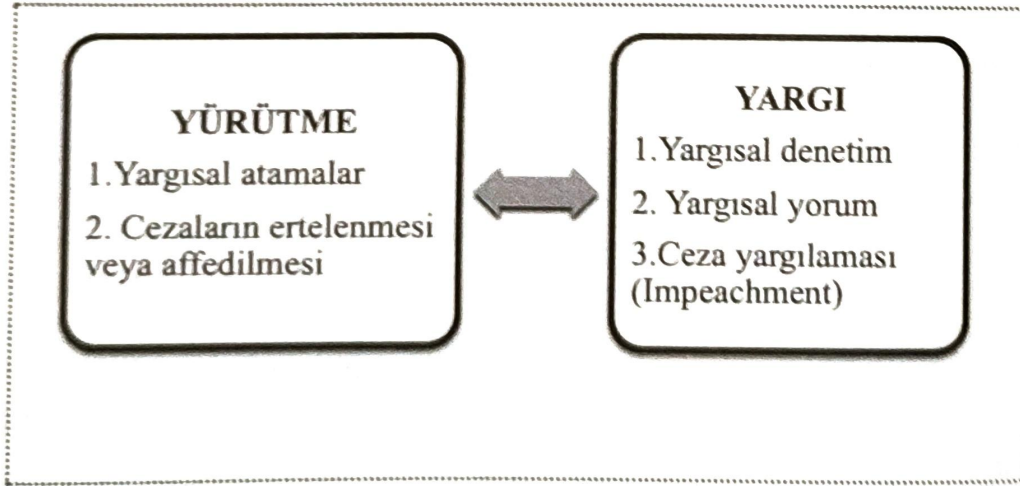
²¹ MADISON, "Fren ve Denge Sistemi", *Anayasa Üzerine Düşünceler Federalistler'in Makalelerinden Seçmeler*, Çev. Mümtaz Soysal, Türk Siyasi İlimler Demeği Yayınları, İstanbul, 1962, s. 27.

Başkanın ceza yargılamasında (Impeachment) Yüksek Mahkeme başkanı, Senato'da gerçekleştirilen yargılamayı yönetmekle görevli kılınmıştır. Ancak bu yargılama usulü doğrudan Senatoyla ilgili olduğundan, bu konudaki değerlendirmelere yasama-yargı ilişkileri kısmında yer verilecektir. Bununla beraber yürütmenin yargı üzerinde kullandığı başlıca yetkiler ise başta *atama ve cezaların ertelenmesi* ve affetme ile sınırlıdır.²²

Kanunların anayasaya uygunluğu denetimi yani yargısal bir denetim sisteminin kurulması ABD anayasal sisteminin en özgün yanlarından birini meydana getirmektedir. 1803 yılında yargıç John Marshall tarafından *Marbury v. Madison* davası²³ ile ilk kez uygulanan bu mekanizma, bugün her ne kadar demokrasi ile uyumu/uyumsuzluğu önemli tartışmalara neden olsa da yine de dünyanın birçok yerinde temel hak ve özgürlüklerin temel güvencelerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Marbury v. Madison davasının özgürlüklerin korunmasında taşıdığı sembolik önemin dışında Kongrenin ve yürütmenin düzenleyici işlemleri üzerinde denetim sağlanarak anayasacılık anlamında pratik anlamıyla da fren-denge sisteminin devamlılığına hizmet etmektedir.

Şekil 1. Yargı-Yürütme İlişkileri

Yargısal denetimin, ABD özelinde yargının üstlendiği roller konusunda bir farklılaşmaya da kaynaklık ettiği ifade edilebilir. ABD'de yargı iki boyutlu bir işlev üstlenmektedir. Bu boyutlardan ilki yargının doğal başka bir ifadeyle olağan bağlamını oluşturan hukuksal işlevdir ki bu da uyuşmazlıkların çözümüne işaret etmektedir. Yargı yerleri hukuk kurallarının uygu-

²² Daniel E. BRANNEN Jr., *Checks and Balances: The Three Branches of the American Government*, Vol. 1, Thomson Gale, 2005, s. 162.

²³ Bu koudaki ayrıntılı bir çalışma için bkz. William E. NELSON, *Marbury v. Madison The Origins and Legacy of Judicial Review*, University Press of Kansas, Kansas, 2000.

lanmasından kaynaklanan tıkanıklıkların ya da uyuşmazlıkların çözüldüğü birer mekândır. İkinci boyut ise yerine getirdiği politik işlevle ilişkilidir. Yargı sisteminin beslendiği sosyal, ekonomik ve politik çevre, ister istemez, yargının izole bir organ olmasını engelleyerek, anayasal sistemin diğer unsurlarıyla yargı arasındaki etkileşimin sürekli canlı kalmasını sağlamaktadır.²⁴ Bu şekilde kuvvetler arasındaki dengenin ihtiyaç duyduğu uzlaşmaya da meşruiyet zemini oluşturulmaktadır.

Marbury v. Madison'dan bugüne Yüksek Mahkeme'nin üstlendiği yargısal denetimin ve yargısal yorumun yargı-yürütme ilişkilerine etkisi açısından²⁵ Anayasa'da yapılan IV., V. ve VI. değişiklikler (amendment) oldukça önemli kabul edilmektedir.

IV. değişiklik, "arama ve tutuklama müzekkereleri" başlığını taşımakta ve başta kişilerin üstleri olmak üzere, ev ve kişisel belgelere hukuk dışı yöntemlerle arama yapılması ve el konulmasını yasaklamaktadır. Dolayısıyla, makul bir şüphe ya da kanıt olmadan kişilerin mülkiyeti üzerinde hükümetin herhangi bir tasarrufta bulunması söz konusu olamaz.²⁶ Bunun için yargıçtan arama ve tutuklama izninin çıkarılması gerekmektedir. Nitekim IV. değişiklik ile getirilen bu düzenlemeye aykırı olarak toplanan deliller, Yüksek Mahkeme tarafından delil kabul edilemeyeceğine karar verilmiştir.²⁷

IV. değişiklik kapsamında yürütme organının yargı tarafından sınırlandırılmasına ilişkin önemli bir örnek 1947 tarihli Theft Hartley Yasası'nın uygulanması sırasında yaşanmıştır. Bu yasa ile Başkan'a işyerlerine el koyma yetkisi tanınmıştır. Yasa, Kongre tarafından da kabul edilmiştir. Ancak Yüksek Mahkeme, yasanın getirmiş olduğu el koyma yetkisini ortadan kaldıran bir karar almıştır.²⁸

V. değişiklik, "ceza davalarında haklar" başlığını taşımakta bu tip davalarındaki yargılama güvencelerini düzenlemektedir. Bu madde, bir kişinin savaş halleri dışında, büyük jürinin iddianamesi olmadan ölüm cezasını gerektiren ya da yüz kızartıcı başka bir suçtan dolayı sorumlu tutulamaya-

²⁴ Christopher J. BOSSO, John H. PORTZ ve Michael C. Tolley, *American Government*, Westview Press, Colorado, 2000, s. 467.

²⁵ BRANNEN, a.g.e., s. 162.

²⁶ A.g.e., s., 163-164.

²⁷ Bkz. "IV. Değişiklik Maddesi", *Amerika Birleşik Devletleri Anayasası (Açıklamalı)*, *The World Book Encyclopedia*, 2004, (<http://turkish.turkey.usembassy.gov/media/pdf/abd-anayasasi.pdf> (Erişim Tarihi: 05.05.2013)).

²⁸ Fevzi DEMİR, *Demokrasilerde Hükümet Sistemleri ve Başkanlık Hükümeti Rejimi*, Ege Genç İşadamları Derneği, İzmir, 1998, s. 37. Ayrıca bkz. Attila ÖZER, *Başkanlık Hükümet Sistemi ve Bu Sistemin Türkiye Açısından Uygulanabilirliği*, 2. Baskı, 1998, Ankara, s. 50.

cağını, iki kez aynı suçtan yargılanamayacağını, herhangi bir ceza davasında kendi adına tanıklığa zorlanamayacağını, kanuni gereklilikler yerine getirilmeden yaşamından, özgürlüğünden veya malından mahrum bırakamayacağını ve özel mülkiyetin kamulaştırılmasının ancak karşılığı ödenmek şartıyla gerçekleşebileceğini hükme bağlamaktadır. Bu anlayış Magna Carta'dan beri evrensel bir ilke olan hukuka bağlı devlet düşüncesinin önemli bir yansıması olarak da kabul edilebilir.

V. değişiklik, yürütme kuvvetinden bireye yönelebilecek denetimsiz davranışların önüne geçmek adına yargıyı önemli bir aktör haline getirirken, ceza standartlarına dayalı bir yargı sürecinden bağımsız olarak hükümetten gelebilecek ihlallere karşı bireyin özgürlük alanının güçlendirilmesini sağlamaktadır.

Yürütme ve yargı arasında anayasal değişiklikler vasıtasıyla oluşturulan fren-denge sisteminin bir diğer unsuru VI. *değişiklik* ile getirilen "adil ve tarafsız yargılama hakkı" ile meydana getirilmiştir. Buna göre tüm ceza davalarında, sanık tarafsız bir jüri önünde, hızlı ve aleni bir biçimde, suçlamanın nedeni konusunda bilgi sahibi kılınarak, hem iddia makamının hem de savunmanın tanıklarının dinlenerek ve savunmasını yapmak üzere avukat tutma hakkına sahip olarak yargılanacaktır. Avukat tutamayacak kadar maddi olarak zor durumda olan sanıklara avukat verilmesi Yüksek Mahkeme tarafından zorunlu utulmaktadır. Özellikle İngiltere'de siyasal yargılamaların bazılarında ortaya çıkan gecikmeler ve gizli oturumlarla yönetilen yargılamalar, bu konuda İngiliz tecrübesinden derslerin çıkarılmasına neden olmuştur.²⁹

Adil yargılanma hakkının anayasal güvenceye kavuşturulması ile savcılarının keyfi soruşturmalar aracılığıyla temel hak ve özgürlükleri ihlal etmesini engellediği gibi, yürütme üzerinden birey hak ve özgürlüklerine gelebilecek olası tehditlerin engellenmesi için *hukuka bağlı bir yargılama süreci* ile anayasal bir sigorta mekanizması kurulmuştur.

Yürütme-yargı ilişkilerindeki belirleyici bir diğer ilişkiyi başkanın ceza yargılamasında (Impeachment) doğrudan görmek mümkündür. Impeachment, ortaya çıkartacağı sonuçlar itibariyle yargının yürütme üzerinde kullandığı oldukça önemli bir araç olarak kabul edilebilir. Başkanın makamını kaybetmesine yol açabilecek ciddi etkiler doğurabilmektedir.

²⁹ Bkz. "V. değişiklik maddesi", *Amerika Birleşik Devletleri Anayasası (Açıklamalı)*, *The World Book Encyclopedia*, 2004, [<http://turkish.turkey.usembassy.gov/media/pdf/abd-anayasasi.pdf> (Erişim Tarihi: 05.05.2013)].

Amerikan Anayasası'nın Birinci maddesinin Üçüncü bölümünde, suçlanan federal görevlilerin ancak Senato tarafından yargılanacağı belirtildikten sonra, Birleşik Devletler başkanının yargılanması söz konusu olduğunda oturuma Yüksek Mahkeme Başkanının başkanlık edeceğini düzenlemektedir.³⁰ Suçlamanın³¹ ise mevcut üyelerin en az 2/3'ü ile yapılabileceğini hüküm altına alınmaktadır. Bu duruşmada Yüksek Mahkeme Başkanı oy kullanma hakkına sahip olmamakla birlikte, duruşmayı yönetmek ve jüriyi yönlendirmekle görevlidir.

Yargı ile yürütme arasındaki etkileşimi sağlayan önemli araçlardan biri de "atamalar" dır. Atamalar, özellikle Yüksek Mahkeme yargıçlarının ve diğer mahkemelerdeki yargıçların emeklilik ya da yeni bir mahkeme kurulması gibi nedenlere dayalı olarak Başkan tarafından gerçekleştirilmektedir. Ancak yargıçların görevden alınmaları hususunda Başkanın herhangi bir yetkisi bulunmamaktadır. Yargıçlar başta vatana ihanet ve rüşvet olmak üzere çeşitli suçlardan ancak Kongre tarafından görevden alınabilmektedir. Anayasa'nın İkinci maddesinin ikinci bölümüne göre Başkan özellikle Yüksek Mahkeme yargıçlarının atanmasında önemli bir karar verici konumdadır. Başkanın önerdiği adaylar, Senato tarafından onaylandıktan sonra atamaları gerçekleştirilir.

Başkan tarafından kullanılan af yetkisi de yürütmenin yargı ile ilişkilerindeki önemli etkileşim araçlarından biri kabul edilmektedir. Anayasa'nın İkinci maddesinin ikinci bölümünde başkanın yetkilerinden biri "*Birleşik Devletler'e karşı işlenen suçlarda infazları erteleme ve affetme*" olarak sayılmaktadır. Dolayısıyla sınırları belirlenmiş olmak kaydıyla yürütme kuvveti, yargı tarafından verilen kararlar üzerinde tasarrufta bulunabilmektedir.

Yargı-Yasama İlişkileri

Yargı ile yasama organı arasındaki ilişkin, yargının yürütme ile olan ilişkisinden farklı bir biçimde etkileşim düzeyinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Bu çerçevede, hem yasama organının yargı üzerinde, hem de yargı

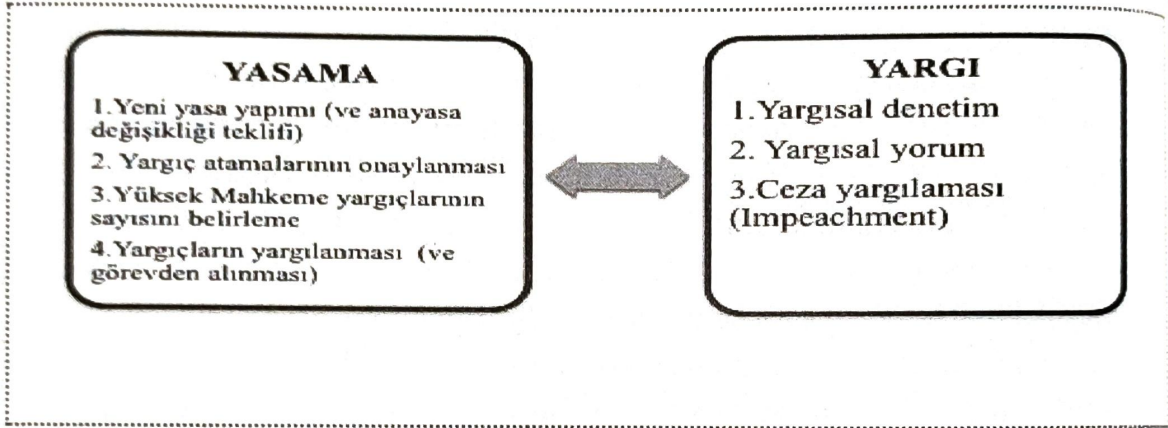
³⁰ Yargılama sırasında Senatoya başkan yardımcısının başkanlık edememesinin temel nedeninin Başkan suçlu bulunduğu Başkan Yardımcısı'nın Başkanlık görevini yükleneyecek olması şeklinde açıklamak mümkündür [(Bkz. *Amerika Birleşik Devletleri Anayasası (Açıklanmalı)*, *The World Book Encyclopedia*, 2004, [<http://turkish.turkey.usembassy.gov/media/pdf/abd-anayasasi.pdf>] (Erişim Tarihi: 05.05.2013)]. Bununla birlikte impeachment usulünde Senato üyeleri jüri, Temsilciler Meclisi üyeleri ise savcılık makamı rolünü üstlenmektedir [John MURPHY, *The Impeachment Process*, Chelsea House Publishers, New York, 2007, s. 8.

³¹ Bugüne kadar sadece Andrew Johnson ve Bill Clinton bu usule göre yargılanmıştır.

organının yasama organı üzerinde kullandığı birçok yetki, fren ve denge sisteminin işleyişine hizmet etmektedir.

Bu etkileşimde temel iki aktör Yüksek Mahkeme ve Kongre'dir. Şekil 2'den de görüldüğü üzere yeni yasa yapımı, yargıç atamalarının onaylanması, Yüksek Mahkeme yargıçlarının sayısının belirlenmesi, rüşvet, vatana ihanet gibi suçlardan yargıçların yargılanması ve görevden alınması gibi araçlarla birbirlerini dengelemekte ve denetlemektedirler.

Şekil 2. Yasama- Yargı İlişkileri

Birleşik Devletler Anayasası'nın Beşinci maddesi Kongre'ye anayasa değişikliği önermek gibi sistem açısından oldukça önemli bir yetki vermektedir. Buna göre anayasa değişikliği Kongrenin her iki (Temsilciler Meclisi ve Senato) meclisinin 2/3 çoğunluğu ya da eyaletlerin 2/3'ünün isteği üzerine, Kongre'nin toplantıya çağırıldığı ulusal bir konvansiyon tarafından önerilebilir. Ancak bu değişikliğin kabul edilebilmesi için eyaletlerin 3/4'ünün parlamentoları tarafından veya eyaletlerin 3/4'ünde konvansiyonlar tarafından onanması gerekmektedir.

Anayasa değişiklikleri zaman zaman Yüksek Mahkeme'nin verdiği bazı kararların geçersiz kılınmasına ve mutlaklığını yitirmesine neden olmuştur. Örneğin, Mahkemenin, Birleşik Devletler veya diğer ülke vatandaşlarının eyaletlere karşı dava açabilecekleri yönünde verdiği karar XI. *değişiklik* ile birlikte, "dava açamayacakları" yönünde değiştirilmiştir. Yine Mahkemenin vermiş olduğu Afrika kökenli Amerikalıların Birleşik Devletlerin vatandaşı olmadıkları ve medeni haklarının Kongre tarafından korunmayacağına ilişkin kararı, XIV. *değişiklik* ile geçersiz hale gelmiş ve Anayasa'ya, "Birleşik Devletlerde doğmuş veya Birleşik Devletler uyruğuna geçmiş, ve Birleşik Devletler yetkisine tabi olan herkes, Birleşik Devletler'in ve ikamet etmekte oldukları eyaletin vatandaşı-

dır...” şeklinde bir hüküm eklenmiştir.³² Böylece Kongre, özellikle birey hak ve özgürlüklerin geliştirilmesi yönünde engel teşkil eden bazı Yüksek Mahkeme kararlarını, Anayasayı değiştirmek suretiyle aşmıştır.

Yürütme ile ilgili kısımda da bahsedildiği gibi ABD’de yargının en önemli yetkilerinin başında yargısal denetim ve yorum gelmektedir. Bu yetkilerini diğer devlet organlarını frenlemek ve dengelemek adına sıkça kullanma yoluna gittiği söylenebilir. Bu durum yasama ile olan ilişkiler için de geçerlidir. Kaldı ki Anayasa’nın yasaları yürürlüğe koyma görevini verdiği Kongre ile olan ilişkilerinde daha da özgün bir hal almaktadır.

Yüksek Mahkeme yaptığı bazı yorumlarla yasa koyucunun o yasayı yaparken amaçladıklarından çok farklı sonuçların doğmasına neden olabilir. Hatta zaman zaman yasada herhangi bir değişiklik söz konusu olmasa bile, yapılan yorumlar arasında ciddi farklılıklar da olabilir. Anayasallık denetimi bağlamında demokratik meşruluk tartışmalarına kapı aralayan bu durum, ABD’de sıkça gündeme gelen bir tartışma olarak bilinmektedir. Kongre böyle durumlarda Mahkemenin yorumunu aşmak için aynı anayasa değişikliklerinde yaptığı gibi, (Mahkemenin de yorumunu dikkate alarak) yeni bir yasa çıkarmayı deneyebilmektedir.³³

ABD Anayasası’nın Üçüncü maddesinde yargının yetki ve görev kapsamı içine giren konular düzenlenmiştir. Bunlar aynı zamanda yargı organının sınırlarını da çizen başlıklardır. Bunlar dışında kalan konularda yargı, re’sen tasarrufta bulunamamaktadır. Örneğin, Kongre’den geçen ancak bu listede yer almayan bir konuda çıkarılan yasa, bir başkası tarafından mahkemenin önüne getirilene kadar denetlenememektedir.³⁴

Yargısal atamaların onaylanması, yasama-yargı ilişkilerinin önemli bir boyutudur. Anayasa’ya göre hem yüksek Mahkeme, hem de federal yargıçların atanması yürütme organı tarafından yerine getirilmektedir. Ancak bu atamaların onayını Senato gerçekleştirmektedir. Örneğin 1789-2007 yılları arasında Yüksek Mahkeme’ye toplam 158 atama gerçekleştirilmiş, bunlardan 36 tanesi Senato tarafından onaylanmamıştır.³⁵ Bununla birlikte Kongre, çıkardığı yasalarla Yüksek Mahkeme yargıçlarının da sayısında değişikliğe

³² Diğer Anayasa değişikliklerinin yargı-yasama ilişkisi üzerine etkileri için bkz. Daniel E. BRANNEN Jr., *Checks and Balances: The Three Branches of the American Government*, Vol. 3, Thomson Gale, 2005, s. 505.

³³ A.g.e., s. 506.

³⁴ A.g.e., s. 503.

³⁵ Henry B. Hogue, “Supreme Court Nominations Not Comfirmed, 1789-2007, *Supreme Court Nominations*, Ed. Betsy Palmer, Nova Science Publisher, New York, 2009, s. 76.

gidebilmektedir. Bu yetkinin kullanımı yargı üzerinde doğrudan etki doğurduğu gibi, yürütme açısından da çeşitli sonuçlar doğurmaktadır. Bu etkilerin başında ise görevde kalma hızının değişmesi gelmektedir. Örneğin sayı azaldığında, Başkanın politikalarına yakın olan yargıçları seçme şansı azalmaktadır. Ölüm, emeklilik ya da istifa gibi durumlarda boşalan koltuk sayısı azalacağından, atanacak yargıç sayısı da buna bağlı olarak düşecektir.³⁶

Fren ve dengenin sağlanması için yasamaya verilmiş en önemli araçların başında gelen Impeachment usulünün uygulandığı kamu görevlilerinin bir diğer grubunu Yüksek Mahkeme yargıçları ile federal yargıçlar meydana getirmektedir. Anayasa'nın İkinci maddesinin Dördüncü bölümünde de ifade edilen "*Başkan, Başkan Yardımcısı ve Birleşik Devletler'in bütün sivil yetkilileri, vatana ihanet, rüşvet, diğer ağır suçlar ve görevi kötüye kullanmakla suçlanır ve mahkûm olurlarsa, görevlerinden alınacaklardır*" hükmü yargıçlar için de geçerlidir. Bugüne kadar 19 kez uygulanan bu usul sonucunda 7 yargıç beraat ederken, 8 yargıç hüküm giymiş, 3 yargıca ilişkin başvuru kabul edilememiş ve 1 yargıç ise istifa etmiştir.³⁷

Sonuç ve Değerlendirme

Bugün başkanlık sisteminin saf halini ifade eden Amerikan tecrübesi, ortaya çıktığı tarihsel ve politik iklim nedeniyle, dünyadaki diğer örneklerinden ayrılmakta, demokrasinin en başarılı uygulamalarına ev sahipliği yapmaktadır. Özellikle Latin Amerika'daki pratikler dikkate alındığında, sistemin yumuşak karnını meydana getiren tek kişiye bağlı yönetim düşüncesi, yine sisteme içkin bir özellik olan fren-denge mekanizmasıyla yumuşatılmaktadır. Bunun gerçekleştirilmesinde ise yargı kuvveti oldukça önemli bir işlev yerine getirmektedir.

Yönetimde istikrarın sağlanması adına oldukça önemli avantajlar sağlayan başkanlık sisteminde bu avantajı besleyen ana kaynakların başında demokratik kültüre bağlılık gelmektedir. İnsan hakları ve hukuk devleti düşüncesiyle beslenen bu kültür, zaman zaman sorunlar çıkarsa da, hem yasama, hem yürütme hem de yargı kuvvetlerinin işleyişine egemendir. Yargı ise bir hakem olarak sistemin sürekliliğinin sigortasıdır.

³⁶ Daniel E. BRANNEN, a.g.e., s. 506-507.

³⁷ Bugüne kadar Impeachment usulünün uygulandığı yargıçların listesi için bkz. "Impeachment", http://www.senate.gov/artandhistory/history/common/briefing/Senate_Impeachment_Role.htm#1 (Erişim Tarihi: 05.05.2013).

Amerikan siteminde yargı kuvvetinin yasama ve yürütme kuvvetlerine karşı sahip olduğu bağımsızlık, yargısal denetim ve yargısal yorum ile desteklenmektedir. Kanaatimizce sistemin devamlılığının temelinde bu iki mekanizmanın kullanımındaki başarı yatmaktadır. Nitekim Amerika kıtası dışındaki coğrafyalar, başkanlık sistemini benimsemek hususunda çekingен davranmış olsalar da, özellikle anayasaya uygunluk denetiminin ABD'deki başarısının ardından başta olmak üzere Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülke bu mekanizmayı anayasal sistemlerine aktarmışlardır.

Yargının sahip olduğu bu güç³⁸, onun diğer kuvvetler karşısında oldukça etkili bir konuma sokmaktadır. Ancak diğer kuvvetlerin yargı kuvveti üzerinde kullanabilecekleri araçlar da yargının fren ve denge sistemi içinde kalmasını ve denetlenmesi sağlanmaktadır. Bu durum, özellikle yasama kuvveti açısından (daha fazla araçla sağlanan) yargıçların göreve gelişlerinde ve görevden (yargılanarak) alınmalarında belirgin bir hal almaktadır.

ABD'de yargıçların gerek eyaletler düzeyinde gerekse federal düzeyde göreve gelişlerinde politik yöntemler oldukça etkilidir. Kimi eyaletlerde yargıçları halk seçerken, kimisinde vali veya bir meclis tarafından atanmaktadır. Hatta eski bir Amerikan atasözüne göre, "yargıç senatörlüğü ve valiliği bilen avukat"³⁹ olarak nitelendirilmektedir. Buna rağmen yargı bağımsızlığının zarar görmeyişi yasama ve yürütmeye karşı yargıya güçlü bir toplumsal meşruiyet kazandırmaktadır.

Başarılı bir demokrasinin ön şartı, o demokrasiyi meydana getirecek ve koruyabilecek nitelikte bir hükümettir. İster parlamentarizm, ister yarı başkanlık isterse başkanlık sistemi olarak adlandırılınsın eğer bu sistem bağımsız ve hesap verebilir yargı düzeni kurarak bunu sistemin sigortası haline getiremez ise iktidar gücünün mutlaklaşarak yozlaşmasının önüne geçilmesi imkânsızlaşacaktır.

³⁸ ABD'de yargının sistem üzerinde oldukça önemli yetkilere sahip olması zaman zaman Yargıçlar Hükümeti eleştirilerini gündeme getirmektedir. Bkz. DEMİR, a.g.e., s. 36. KUZU, bu eleştiriye karşı çıkarak, Yüksek Mahkemenin en aktivist davrandığı zamanlarda dahi yargıçlar yönetiminden bahsedilemeyeceğini ifade etmektedir. Bkz. Burhan KUZU, *Türkiye İçin Başkanlık Sistemi*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1997, s. 29.

³⁹ Bkz. Duncan WATTS, "Judges", *Dictionary of American Government and Politics*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2010, s. 159.

KAYNAKÇA

- BOSSO, Christopher J., John H. PORTZ ve Michael C. Tolley, *American Government*, Westview Press, Colorado, 2000.
- HOGUE, Henry B., "Supreme Court Nominations Not Comfirmed, 1789-2007", *Supreme Court Nominations*, Ed. Betsy Palmer, Nova Science Publisher, New York, 2009, s. 59-88.
- BRANNEN Jr, Daniel E., *Checks and Balances: The Three Branches of the American Government*, Vol. 1, Thomson Gale, 2005.
- BRANNEN Jr, Daniel E., *Checks and Balances: The Three Branches of the American Government*, Vol. 3, Thomson Gale, 2005.
- CROVITZ, L. Gordon, "How Separation Powers Protects Individual Liberties", *Rutgers Law Review*, 1988-1989, s. 785.
- ERDOĞAN, Mustafa, *Anayasal Demokrasi*, 2. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1997.
- GÖZLER, Kemal, *Anayasa Hukuku Genel Teorisi*, Cilt 1, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2011.
- MADISON, "Fren ve Denge Sistemi", *Anayasa Üzerine Düşünceler Federalistler'in Makalelerinden Seçmeler*, Çev. Mümtaz Soysal, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, İstanbul, 1962.
- GÜLENER, Serdar, "Yargı Bağımsızlığını Güçlendirici Bir Mekanizma Olarak Yargısal Hesap Verebilirlik", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XV, Y. 2011, s. 215-252.
- WATTS, Duncan, "Judges", *Dictionary of American Government and Politics*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2010, s. 159-160.
- HEKİMOĞLU, Mehmet Merdan, *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı Demokratik Hükümet Sistemleri ve Türkiye*, Detay Yayıncılık, Ankara, 2009.
- KUTLU, Mustafa, *Kuvvetler Ayrılığı Temelleri-Gelişimi Hukuk Devletinin Kökenleri*, Seçkin Yay. Ankara, 2001.
- LAW, Dawid S., "Judicial Independence", *International Encyclopedia of Political Science*, Vol. 5, Ed. Bertrand Badie, Dirk Berg Schlosser and Leonardo Morlino, Sage Publication 2011, s. 1369-1372.
- LIJPHART, Arendt *Demokrasi Motifleri Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*, Çev. Güneş Ayas, Utku Umut Bulsun, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2006.
- ÖZER, Attila, *Başkanlık Hükümet Sistemi ve Bu Sistemin Türkiye Açısından Uygulanabilirliği*, 2. Baskı, 1998, Ankara.
- MURPHY, John, *The Impeachment Process*, Chelsea House Publishers, New York, 2007.
- NELSON, William E., *Marbury v. Madison The Origins and Legacy of Judicial Review*, University Press of Kansas, Kansas, 2000.
- BARBER, N.W., "The Separation of Powers and British Constitution", *University of Oxford Legal Research Paper Series*, Paper No. 03/2012 January 2012.

- SARTORI, Giovanni, Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği, Çev. Ergun Özbudun, Yetkin Yayınları, Ankara, 1997.
- SHETREET, Shimon, "The Challenge of Judicial Independence in the Twenty-First Century", *Asia Pacific Law Review*, Vol. 8, No. 2, 2000, s. 153-168.
- TEZİÇ, Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, 5. Baskı, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 1998.
- TOCQUEVILLE, Alexis de, *Amerika'da Demokrasi*, Çev. İhsan Sezal ve Fatoş Dilber, Yetkin Yayınları, Ankara, 1994.
- TURHAN, Mehmet, *Hükümet Sistemleri ve 1982 Anayasası*, Dicle Üniversitesi Basımevi, Diyarbakır, 1989
- VILE, M. J. *Constitutionalism and the Separation of Powers*, Second Edition, Liberty Fund, Indianapolis, 1998.
- YAZICI, Serap, Başkanlık Sistemleri: Türkiye İçin Bir Değerlendirme, *Başkanlık Sistemi*, Yayına Haz. Teoman Ergül, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2005, s. 125-142.
- YAZICI, Serap, *Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri Türkiye İçin Bir Değerlendirme*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002.
- Amerika Birleşik Devletleri Anayasası (Açıklamalı), *The World Book Encyclopedia*, 2004, (<http://turkish.turkey.usembassy.gov/media/pdf/abd-anayasasi.pdf> (Erişim Tarihi: 05.05.2013)).
- "Impeachment", http://www.senate.gov/artandhistory/history/common/briefing/Senate_Impeachment_Role.htm#1 (Erişim Tarihi: 05.05.2013).
- DEMİR, Fevzi, *Demokrasilerde Hükümet Sistemleri ve Başkanlık Hükümeti Rejimi*, Ege Genç İşadamları Derneği, İzmir, 1998.
- KUZU, Burhan, *Türkiye İçin Başkanlık Sistemi*, Fakülteler Matbaası, 1997, İstanbul.